

7768

జాంగలికః కపిః మ యూ రః

('జహ్నురైతు' నుండి పునర్ముద్రణము)

నేలనూతల. శ్రీ. శృష్టమూర్తి
సింహపురి.

జాంగలికః కవిః మయూరః

(కొలంబియా విశ్వవిద్యాలయమువారి పృథురణలలో
రుని క్లకముల బాద్మి పైన క్వేకర్ బౌస్ అంగీకరించిన అంశము
ఈ వ్యాసమునకు పునాది.)

I

జాంగలికో మయూరః

మయూర బాబులు శ్రీ హన్మని కొలువుకూటమి యందున్న అంబికవులు.
మూర్ఖ కళక మొక్కరు, చుడీ కరిఃము మరొక్కరు వ్రాసి వారివారి భక్తి మహా
శ్రమల చాటికొనిరి. వీరికాలము 600-650 A. D. యని పరిశోధకులు నిర్ణయించినారు.

తాను రచించిన 'హన్మ చరిత్రము' న బాబుడు "జాంగలికో మయూరకవి" అని చెప్పియున్నాడు. భుజంగ విషమును దగ్ధము చేయగల్గిన మయూరదశను విష కైద్యుడు తన బాల్యస్నేహితు దొకడున్నట్లు బాబుడు తెల్పరించెను. ఇంటియనాక 10-న కతార్దివాటి రాజకీయ కవి :-

దర్పం కవి భుజంగనామ్ గతా శ్రవణగోచరమ్ ।

విష విద్యేవ మాయూరీ మాయూరీవాక్ వికృతతి ॥

(తా! మయూరకవి వాణి విన్న కవుల దర్పమదంగును. ఎట్లుకగా మయూర విష విద్యచే పాముల శ్రీ అదంగినట్లు.)

1654. A. D. న, మూర్ఖ కళకమునకు "భావభోధిని" వ్యాఖ్యానము రచించిన మధుసూదనుడు తన గ్రంథమున, రత్నావళి కర్తయగు శ్రీ హన్మ చక్రవర్తి అష్టావమున మహాకవిద్వయముగు బాలకయ్యుల అన్నట్లును, బాబుడు 'కాదంబరి' గ్రంథకర్త యనియు, అతని మునుయగు మయూరుడు మూర్ఖ కళక కర్త యనియు, వీరిద్దరకు విశ్వాశ్శుద్ధ అన్నట్లును చెప్పెను. రాజా మయూరుని కవిత్వ ప్రశంస, అతడు బాబోటముగ వర్ణించిన కళకముల విని, మయూరుని వాదించి, సమీక్షించి తన

చెప్పి జోహారులు బడసినట్లును, తదుపరి శ్రీ హనుమి మన్ననల పొందినట్లును తెలియఁ
చున్నది.

1098 A. D. నాటి పద్మగుప్తుని తన 'నవసాహసాంక చరిత' మందు
బాణ మయూరులు ఒకేరాజు దర్బారున నుండిరనియు, ఈ కవులు వైరులుగనే విల
స్థినట్లు వాగిసినాడు. ఇందులకు కారణము శ్రీ హనుడే యనియు చెప్పెను.

సచిత్ర వల్లవిచ్చితి హరిణో రవనీశ్వరః ।

శ్రీ హన్ ఇవ సంఘట్టం చక్రే బాణ మయూరయోః ॥

(నవసాహసాంకుడు (సింధురాజు - పద్మగుప్తుని రచనయందలి కథానేత)
నెనుకల్ల వేటాడిబోయి వానిపై చిత్రవర్ణాక్షర ముద్రలున్న బాణములవేసి తన క్రియు
రాలగు శశివ్రభకు వినోద విభ్రమముల చేకూర్చెను; ఎట్లనగా శ్రీ హనుడు బాణ
మయూర కవుల కవిత్వ పుత్రిభలకు స్ఫుర్తిలిగించినట్లు-మయూరము, నెనులి అనగా
మయూరకవి, బాణము-బాణకవి. నెనులిపై విసరిన బాణపరంపరపై వర్ణరచనముకలదు.

శంకర విజయ మను భగవత్పాదుల చరిత్రలు సాయణాచార్యుల సోదరు
డైన మాధవులు, అనంతానందగిరి వ్రాసిరి. శ్రీ జగద్గురువులు అవంతిపురమున నిజ
భావ్య శ్రవణోక్తులును, పునీద్ధులగు బాణ మయూర దండి ముఖ్యుల దుష్కృతాభి
మానముల శిథిలీకృత మొనర్చినట్లు ఈ క్రింది శ్లోకము చాటుచున్నది. మాధవుల
కాలము 14.వ శతాబ్ది.

“సకథాభిరవంతిషు ప్రసిద్ధాః విబుధాః బాణ మయూర దండి ముఖ్యాః
శిథిలీకృత దుష్కృతాభిమానాః నిజభావ్య శ్రవణోక్తుకాంక్షకారః”

II

జై నగ్రంథస్థమగు కథనము

జై న గ్రంథములందు బాణ మయూరుల ప్రతిభా లేజక్కులు మహోదధిమగ
నగుటబోధింపబడుచున్నది. దీనికి కారణము, జై నలు తమ 20 లే 28 వ గురు పురుషుల
మోక్ష మొనఁగించు ప్రాకర్త్య ముక్కొన్నింట ప్రయత్నించి నున జంటికవుల నీల భక్తవ

వాసిరి. అందు, వారి గురువు మోక్షగురువు బాణ మయ్యారని సమకాలికులని
వాసిరి. ఈ క్రైస్తవ బహువులు 1250 A. D. కి చెందినవారు. క్రైస్తవ గురువగు మన
గురుగారు భక్తాచార్యులైన ము 43 లేక 44 వలె ముగ్గురు రచించినాడు. ఈ స్తోత్రమునకు
అనామికమను నొక వ్యాఖ్యానమున్నది. అందు ప్రాకృత భాషలో సామెతతో కూడి
యున్నది.

“పురాతనరాజుల జయస్థానం పీఠం ఉజ్జయిన్యాంపురి వ్యవ భోజరాజ పూర్వోదగీత ।
కాస్త్రుతూలో మయూర నామ పండితః ప్రతిపదిస్త, తజ్జామాతా బాణసోదరి
విచక్షాః ద్వగ్గోన్మోద్యం మత్స్యః, ఉత్తం- * న సహన్తి ఇక్కమిక్కిమి,
స వివా చిత్తన్తి ఇక్కమిక్కిల; రాసహవసహ తురంగబాయూరి
పండియాడంభా ॥

అశ్వేసిన్యోదమానా వ్యవోద్యై । భో పండితాయనాం కాశ్మీరాక గచ్ఛంత
తత్త్రాంతీయం పండితం అధికం మన్యతే స ఏవో ఉత్కల్యప్తః ॥”

రా|| అనురావతి సమావేశం ఉజ్జయియును కాస్త్రుతూలో మయూరదేవ
పండితుల పెద్దగుండె. అతనిని వ్యవ భోజరాజ సమ్మనించుచుండెను. ఆ మయూ
రుని బాహుల బాణుకు. బాణుకతిమేధామతుకు. “రాసభములు, పృషభములు,
అశ్వములు. జూదపులు, పండితులు పరస్పర వైరులు. కాని తన తోడివారు
లేనిదే జీవింపలేరు”- అట్లే బాణమయూర లాఠి నాకు వాగ్దానము చేసికొనుట
ప్రభువుమారి “ఓ పండితులారా, మీరు కాశ్మీరమునకు పోయిరందు, అచ్చట
కాంతివీది యున్నది. ఆ కారణ ఎవ్వరిని మెచ్చుకొననో, వారే అగ్రగణ్యుల”ని
చెప్పెను)

స్వతీవీది ప్రసాదము బరహు ఈ యొక కవులు ముఖముగానే కాశ్మీరమునకు
బరహుడేరి. కాశ్మీర దేశ ప్రాంగణము చొచ్చుకొని వారి బరహుల గానిగొనినప్పు
అయిదువందల వ్యవధుల బంధ మెదురయ్యెను. ఆ పశువుల చోదకులకు ఈ కవు
లైన “ఈ తోటితన” యదుక, వారు ప్రాచీన ముద్రమున కథము లిందు వాగ్దా
యిచ్చునని. తతికులై బాణ మయూరలు మతిగొంత దూరమేగి. ముఖ రెండువేళ
ఎదులై అట్టి గ్రంథముల మూటలుండుట మంచి, వాటిని నడిపించువారికడుగు. వాడు
“ప్రణవము కి నేక కాథముల తెలుపు వ్యాఖ్యానములున్న”దని చెప్పి సాగిపోయి.

మయూరునకు స్వప్నమున సరస్వతి కనుబడి నభస్థలమున నూన్వయ చంద్రులు
వూరను సమస్యనిచ్చి పూరించుకొను.

బాగరితో మయూరో వాణ్యాకళకృందం ।
నభస్థలం సమస్యో ఉదం వదన్త్యా అట్టోత్థితేన వతేన ॥

మంటనే ఆ కవిశ్రేష్ఠుడు స్వప్నదృష్టాంతగు నద్దేవికి ననుష్కరించి;

“దామోదర కరాఘాత విహ్వలీకృత చేతనా ।
దృష్టం చాణూన మల్లేన శతచంద్రం నభస్థలం ॥

(తా॥ కి) కృష్ణుని చేతి దెబ్బతిని చిత్త విభ్రానుము చెందిన చాణూర మల్లనకు
అకాశమున నూన్వయ చంద్రులగువడెను.)

బాగ్గవి మదమంది బాణుని స్వప్నమున ఈసమస్యనే పూరించమని పృచ్ఛించెను.

బాణోపి తిక్తైవ పృష్ఠః । హుంకారం కృత్వాఽపి కథితా ॥

(నిద్ర)లో హుంకరించి బాణుడు ఆ సమస్య నిట్లు పూరించెను.)

తస్యామూర్తంగ సాధాగ్ర విలోల పదనాంబుజైః ।
విరరాజ విభావర్యాం శతచంద్రం నభస్థలం ॥

(తా॥ సాధవిమానముల పైనున్న మందరీమణుల పదనాంబుజులు అకాశమున
నూన్వయ చంద్రులవలె విరాజిల్లినవి.)

అశ్వదా వలకు చెలియ హుంకరించిన బాణుడు గర్వితుడని.,

“శర్వహారకు మందితుడేలేడు. ఎట్టి చదువరియో ‘నేనే మందితుడ’నని, తక్కిన
వారు మూఢులనట పాపము.” మానవ పాండిత్య మెక్కుడును తారతమ్యముల కలది.
పాండిత్య మపారమని క్రమవస్తువై వ్రాసిన వ్యాఖ్యాన వరంవరల మీద నూదిలిసి.
విడచిరై వీరిత శేషమును గడుపుచుండగా” యిది దీపించి అవ్యక్తమయ్యెను.

మాను, అల్లుడును వూనోదంతము పొందిన వాడై కాణమంటుమిదోయి స్నేహి
తుడై మునిగి.

మయూరుని ప్రతిభ, కవిత్వ పటిమ పెద్దిదియు చూడెను. సూర్యశతకమునకు వ్యాఖ్యానమొనరించిన జయమంగళ కవి :—

భక్తమాయూర వక్త్రాబ్జ పదవిన్యాస కాలినీ ।
నర్తకివ సరీ నర్తి సభామధ్యే సరస్వతీ ॥

(తా॥ మయూరకవి, వక్త్రాబ్జమందలి పదకాల విన్యాసములు సభామధ్యమున సరస్వతి యను నర్తకి లాస్య మొనర్చినట్లుండెను.)

III

సూర్యశతక ఆవిర్భావము

కొంతకాలమునకు మయూరునకు కన్యశోగము క్రొద్దిగ చూపట్టెను. అద్వైతానికి మోక్షము పొందటకు సూర్య శతకము చెప్పి అదిత్యుని నేమిచి కనకముందరి శరీరము పొందెనని వితివ్యా మొక్కదానిని సూర్య శతక వ్యాఖ్యానమును శ్రవణంబు చింతామణి గ్రంథకర్త యజ్ఞేశ్వరుడు ఇట్లు వ్రాసియున్నాడు.

(దీనిని తన కావ్యప్రకాశమున ఝలంకీకారుడు ఉదహరించినాడు)

“మయూర కవిః కన్యశోగ పాప్తిస్తా కారణంతు భట్టయజ్ఞేశ్వర కృతాయాం సూర్యశతక జీకాయాం అభిహితం తథాహి । పురాణి కీర్తి విక్రమార్క సమయాత్ అన్య సప్తమ్యుత్తర సహస్ర సమ్మితేషు 1078 సంవత్సరేషు (1022 క్రీస్తుజ్ఞేషు) న్యతీతేషు సంప్రాప్తోద యస్య కీర్తి మద్భోజరాజస్య సభాపద్మరత్నదీపా మహాకవిర్మయూరా ధారానగరే అధివసతిస్మ ।

తస్య చ భగినీపతిః కాదంబరీ గద్య శ్రవణంబు నిర్మాతా బాలకవిః పరమ మిత్రం అసీత్ । అథ కదాచి నృయూర కవిర్వికః ప్రాంతే సంప్రాప్త ప్రబోధః కతిచిత్ పద్యాని కవయాం చక్ర । తానిచాతీత సరస రమణీయాని ఆకలయ్య తదానీ మేవోత్కృట సమత్కంతావ కాన్నిజ కుహృదే బాలకవయే నివేదయితు — మానాస్తదావాస భవనం అభివగామ । తత్రిత బాల కవిర్విజ వల్లభాత్ మయూర న్యసారం మానకజుషితాం ప్రసాదయం ప్రత్యూల కల్పితం :—

- (1) గత ప్రాయశ్చిత్తిః కృతశుశ్రీః శీర్ష్యత ఇవ;
- (2) ప్రవీక్ష్యం నిద్రావశం ఉపగతో ఘృణిత ఇవ;
- (3) ప్రజామాంతో మానస్త జనితథాపి క్రద్ధం అహో.

ఇతిపాదోనం పద్యం పతిత్వా చరణ చరణ సంగతి కల్పయంతావ దేవ పాపత్యాం చక్రే । అత్రావ సరే ఘనస్తని తస్మేవ గంభీరస్య బాణ కవి భావణస్య శ్రవణేన వివకాంతః కరణో మయూరకవిః స్వప్రతిభా ప్రవాహం నిరోధుం అత్ మస్తత్పద్యే ౭ పేక్షితం నుసంగతం చతుర్థ చరణం.

- (4) “మచప్రత్యా సత్త్వా మృదయ మపిరే చండి కఠిన్మ”

ఇతి ఏవం రూపం కేకా నిసాద ఇవ మంద్ర మధురస్య రేణోదీరయా మాస । తచ్ఛృత్వా సజ్జధనుషస్త్రణగం బాణోలక్ష్మ్యం ఇవాపయం అపి బాణ కవిర్విజ నామ్నోఽన్వృతా సమర్థనాయ (ఇవ) లీలా సద్మనో ర్ముటిలి వివిగ్ధత్య ప్రాణాధికం ప్రియం నుహృద్వరం మయూరకవీం సమాజగమ । తతోఽస్యాబాణ వనితాయారస భంగజనిత మనఃశ్లోభ వత్వాః పాతివ్రత్య ప్రాభవేణాచిరాదస్య పాశరోగస్య సమూలం ఉన్మూలనాయ శతసంఖ్యాక హృద్వరమ తద్య ఘటిత కావ్యబంధేన భగవంతం భాస్కరదేవం స్తుత్వా తిత్తపాద మహిమ్నా ప్రసప్త పాప రోగః కవకరుచిర గాత్రోఽయం మయూరకవిః సంబధూనేతి । ఏవం తాత్పర్యక ఇతిహాసో మేరుకుంగాచార్యకృత ప్రబంధ చింతామణి-ఆది గ్రంథేష్టితః-ఇతి.

(తా|| మయూరనకు కుష్ఠరోగ ప్రాప్తికి కారణ మివిధముగ చెప్పబడినది. బాణకవి పత్ని మయూరని తోబుట్టువు. మయూరదోకరాత్రి మృదుమధుర రసయిత నుగు శ్లోకములవ్రాసి బాణునకు చనివి వినిపింప బాణుని పదనమునకు పోయెను. బాణు చారాత్రి ప్రాణు కలహముచుడి, ప్రియురాలిని ఉత్కంఠతో నేడుకొనుచుండెను. ఆ దివ్యోపరి పతిపై ఆకామ్యము చే చూచెను. బాణును కినిసి అంత్యప్రాప్తనముగ ఆశువుగా శ్లోకములకొటి ప్రారంభించెను.

(1) ఓ కృశమధ్యా! రాత్రి చాల గడచినది. చంద్రుడు అస్తమించెను.

(2) దీపమును నిద్ర పైకివచ్చినట్లు మిలుకుమనుచున్నది.

(3) శోపము ప్రాశస్త్యంతమైనను, దర్పముతో నన్ను అంగీకరింపకున్నావు.

ఈ మాడు పాదములే చెప్పకగ్ని, నాల్గవపాదము స్ఫురింపక చెప్పిన పాదములనే మఱల మఱల వదించుచుండెను. ఇట్టి బాణావస్థకు చూచి, మయూరుడు కవిత్యకంఠా తితే శ్రవేణుడై నాల్గవపాదము నిట్లు పూరించెను.

(4) ఓ చందీ వీమి! గట్టిగనుండు కుచప్రాంతమునందున్న నీ హృదయము కార్యము వీడకున్నది.

బాణా దీపంకులు విని విడిచిన బాణమువలె వెలికిరన్ని, తన క్రియమైత్రుడగు మయూరుని కలసికొనెను. అంత బాణవతి తన పరిపూర్ణతను హిమచే, అవిరితపత్రై రసభంగ మొనర్చిన మయూరుని “నీకు కష్టముగము ప్రాప్తి. చుగాతి”యు కవించెను. (శోగపీడితుడైనందున రాజసభకు బాహ్యుకయ్యెను.)

అంత మయూరుడు నిశ్చల భక్తితో భాస్కరుని తలచి శతశ్లోకములతో కొని యాడి, దేవప్రసాదయై కవకరుచిర గాత్రుడయ్యెను.

ఆ మారు శ్లోకములును ఈ నాటికిని పాఠ్యయోగ్యములు. ఆ పాసింప తగినవి. ఫలప్రదాయకములు. అందలి ప్రథమ శ్లోకము.

జంభారాతీభ కుంభోద్భవం ఇవ దధాతః సాంద్ర సిందూర కేణుం ।

రిక్తానిక్తా ఇవౌపై రుదయగిరి తిలీ ధాతు ధారాద్రవస్య ।

ఆయాంత్యాకుల్యకాలం కమలవన రుచేవాఽగ్రణావో విభూత్యై ।

భూయాసుర్భాషయంతో భువనం అభినవా భానవో భానవీయాః ॥

(తా॥ జంభారి ఐరావత కుంభస్థకముననుండు సిందూర కేణువులతో గూడినవో యనునట్లు ఒప్పించియును,

ఆదయ కర్మత చూయలలోని గైరికాది ధాతువుల ద్రవముతో అద్రికితే గజ్జ నెనవో అనుటందు వటియును.

సమకాలమున వెంబడించెడి కమల వనపు కాంతిచే నెట్టనైనవో యన్నట్లుండు
నవియును యగు

నూర్యమయూఖములు మీరు కీ॥ సంపద నొసంగుగార.

ఇట్లు మయూరుడు న్తులించుతరి ఆరవ పృథ్వి చెప్పగనే, విగతశోగియై స్వర్గ
కాంతులతో వెలిసెను.

6 వ శ్లోకము.

కీర్ణఘాతాఘ్రి పాణీన్ద్రణి భిగ్గఘనైర్ఘగరావ్యక్తఘోషాకా ।
వీర్ణఘాతా నభాఘ పునరిపి ఘటయతి ఏకాఙ్గాఘయన్యః ।
ఘర్మాశోస్తవ్యవోద్ధ్వద్విగుణ ఘనఘటానిఘ్ననిర్విఘ్నవృత్తేర్ ।
తత్తార్థః సిద్ధసంఘైర్వచధతు ఘ్నయశ్చిఘ్రి మంఘోవిఘాతం ॥

(తా॥ సాపవనూహములచే ప్రణకులచే తినిపోయిన శరీరము, ముక్కు పాద
ములు, హస్తములు ॥ గి ఘగమగు అవ్యక్తవృత్తులు చేసెడివారిని, మఱల ఆయా యవ
యములచే తూప్రచితి ఉష్ణ కింబనియొక్క. కీర్ణఘ్రి దయాయత్తమైన వృత్తిగలవాని
యొక్క కిరణములు, సిద్ధసంఘంబు లొసంగిన ఘర్ణములను స్పీకరించి, మీ పాదముల
కీఘ్రిముగ శమింపజేయుగార.)

101 వ శ్లోకమున ఫలశ్రుతి ఇట్లున్నది :—

శ్లోకాలోకస్య భూత్యైశతం ఇతి రిచితః కీర్ణమయూరేణభక్త్యా ।
యత్కైచ్చితాన్వరేద్యః సకృదపి పునః సర్వపాపైర్విముక్తః ।
ఆశోగ్యం సర్కవిత్వంతుతిం ఆతులబలం కాంతిం ఆయుఃప్రకర్షం ।
నిద్యాం విశ్వర్యం అర్థం నుతం అపిలభతేసోదత్ర నూర్యప్రసాదాత్ ॥

(తా॥ లోకహితార్థమై ప్రభాతుడైన మయూరునిచే భక్తితో నూరుశ్లోకములు
రచించిపఱచినవి; మానవుడు భక్తిశ్రద్ధలతో నొకతూరి చదివిన పాద నాశమగును.
నూర్యప్రసాదమున ఆశోగ్యము, సర్కవిత్వము, బుద్ధిమతత, బలాతిశయము, లేజన్ము,
ఆయుస్సంపద, విశ్వర్య పుత్రప్రాప్తి ధనమును బడయును.)

IV

మయూరుని ప్రతిభ

మయూరుని రాజాస్థాన జీవితముగూర్చి, బిల్లాలకవి, 16 వ శతాబ్దిలో రచించిన భోజ ప్రబంధమం దుండు శ్లోకము లిందు కొన్ని వివరింపబడును. ఈ భోజ ప్రబంధము శేవల కల్పనాకథయని ఆధునిక పరిశోధకుల గట్టిపమ్మకము. రసపిపాసులగు నుత్పాదయులకు, చారిత్రక మీమాంస అనల్లంఘనీయమని విశ్వసించి కఠినయశ్లోకములిందు పూరించడమైనది.

(1) భోజుని రాజాస్థానమున కొక నాడు, కటివస్త్రయూత్రుడై నౌక విద్యాంకుడు వచ్చెను. రాజు నామ మేమని యడుగ ఆ అతిథి కొంచమాలసించి తన్ను క్రిడాచంద్రుడని పిలతురని చెప్పెను, ఆ సభయందున్న కాలిదాసు, యీ నుకవినిగూర్చి శ్లోకార్థము చెప్ప, శేషార్థమును మయూరుడిట్లు పూరించెను :—

తేపంద్యాస్తే మహాత్మావస్తేషాం లోకేష్టింయశః ।

యైర్నిబద్ధాని కావ్యానియేచ కావ్యే ప్రకీర్తితాః ॥

(తా॥ కవిత్వ రాజ్యమున పేర్గాంచిన వారి కవిత్వ సంపద స్థిర యశస్సు సంపాదించును. అట్టి కవులు గౌరవార్హులు.)

(2) శుకదేవుడను కవి దాక్షిణ్య మనుభవింపలేక భోజునికడ కరుణించెను. అతనిగూర్చి మయూరుడు ప్రభువుతో :—

దేవ! తథాపి ఉచ్యతే :—

కాసభా కిం కవి జ్ఞానం రసికాః కవయశ్చకే ।

భోజ కిం నామ తే దానం శుకస్తువ్యతియేనస ॥

తథాపి భవనద్వారం అగతః శుకదేవః సభాయాం ఆసే తవ్యవీరః ॥

(తా॥ ఈ శుకదేవుని సమ్మోదించనిచో ఏమి సభా ఏమి కవిత్వము? ఏమి రసికావతరింతులు? రాజా ఎట్టి పాతితోషికముల నిచ్చి ఈ నూతన కవిని తృప్తిపరచును.)

రాజు పెంటనే కదిని సమ్మనించి, బంగారు కప్పురమున కప్పరాగములనింది కదిచేసెను.

(3) మయూరునిపై భోజనము అకారణముగ కినుక కల్గెను. ఆ వృత్తాంత మిట్లున్నది.

ఏకదా క్షిదోద్ధానపాల అగస్త్యుకం ఇత్తుదండం రాజుః పురోముహూతః ।
తం రాజా కరే గృహీతవాన్ । తతో మయూర కవిర్నితాంతం కరిచయ
మవకాద్ అత్మని రాజ్ఞా । కృతాం అపజ్ఞాస్ మనసి నిధాయేత్తు మిషేదాహా ।

శ్లో॥ కాంతోఽసి నిత్యమధురోఽసి రసాకురోఽసి
కించాఽసి కంచకర కార్ముకం అద్విరీయం ।
ఇక్షోతవాఽస్తి సకలంపరం ఏకం ఊనం
యశ్శేవితో భజసి నీరసతాంక్రమేణః ॥

రాజా కవిహృదయం జ్ఞాత్వా మయూరం సమ్మనితవాన్.

(తా॥ భోజరాజు వాహ్యధి సలుపుచు రాజవనము నొచ్చెను. ఉద్ధాన పాల వడు పెంట వంటి నొకదానిని పెరికెను. దానిని రాజు చేతరీసికొనెను. ఆ ఇత్తు దండమును చూచి, క్రచ్చన్నుడైయున్న మయూరకవి అశ్వాత్థదేశముగ నిట్లనెను. “ఓ ఇత్తుదండమా నీ పెంత నుందరముగ, నిత్యమధురత నిచ్చుచు, రసపూరితమై యున్నావు. అంతిగాక నీవు మన్మథుని కోదండముగదా? అన్నికళలు నీయందున్నవి. కాని ఒక్క లోకము కలదు. అయ్యది నిన్ను నేదించుకొని నిస్సారమగుదువు.)

భోజుడు ఈ శ్లోకముందలి నిగూఢమగు కవి హృదయమును గ్రహించి మయూరుని సత్కరించెను.

V

మయూరునివని చెప్పు మఱికొన్ని శ్లోకములు

బ్రహ్మదేవత మయూర కవనమని వక్త్రోక్త్యంతరమున కుదాహరణముగ ఈ క్రింది శ్లోకవారమును పేర్కొనియున్నాడు. ఇయ్యది ఉమామహేశ్వరుల సంవాదము. అది కంచకులు పాపికలాడు సమయమున, కదిని గేరిచేయటై దేవి కృచ్ఛించును. ఆ మాటలకు, నేన అర్జునుడేకొని చమత్కారముతో కిత్తుడు క్రమస్వరూప మొనరును.

పార్వతి:- విజయే కుశలస్త్వత్సక్రిడితుం అహం అశేన సహకర్తా;

(తా|| ఓ విజయా (చరిత్రై) త్రినేత్రుడు అక్షక్రిదయందు కుశలుడు. నేను అతనితో పాచికలాడను.)

శివుడు:- విజయే! కుశలోఽస్మి నకుస్త్వత్తో అక్షద్వయం ఇదం పాణే!

(తా|| ఓ విజయము పొందగలదానా, నేను కుశలుడనీ, కాని నావద్ద అటకు వలసిన మూడు అక్షములు లేవు. నాపాణి (చేతులు) యందు రుద్రేయున్నవి.)

పార్వతి:- కింమేదునోచితేణ శ్రయాకుయవిగణ పతిర్న కేఽభివతః

(తా|| నాకేమిటికి ఈ పాచికలయాల.)

శివుడు:- కః ప్రద్యోప్తి వినాయకం అహిలోకః కిం నజానాసి

(తా|| భూమి ఉదయముగల గజేపతు అడ్డమున్న, ఈ విష్ణువు చూచినది వంపి నేసినది. - వినాయక యువ గరుత్మంతుడు-ఇతడు అహి-పాములవైరి. కావున మన వినాయకుని నేను చేసెదనని తాత్పర్యము.)

పార్వతి:- వసురహితేన క్రిడాభవతా సహాకీర్తనీ జగహేషి.

(తా|| ఏమి ఆట ఇది. పరిమంచుటకు ధనములేని కృభువులుమీరు. సిగ్గులేదా!)

శివుడు:- కింవసుభిన్మచతోఽ మూన్సురాసురాః ఏవకళ్యణురిః

(తా|| వసువులు - పాములతో నీకేమిపని, అల్లదిగో చూడుము మురాసుడులెట్లు ననుష్ఠించుచున్నారో)

పార్వతి:- చంద్రగ్రహణేన వినానాఽస్మిరమే కిం కృపవర్తయసివీరం

(తా|| ఆ చంద్రుని పరిమంది గెలువకున్న నాకు సంతోషముండదు. ఎందుకెట్లు కేరేపించుదు.)

శ్రీమదు:- దేవైశ్చయదిరుచితం ఇదం నందిన్నాహూయతాంరాహుః

(తా|| ఓ నంది! (చంద్రగ్రహణము కొంత) రాహును విలిచిరమ్ము. దేవి! చంద్రగ్రహణము కతూహలమిచ్చునట.)

పార్వతి :-—హా! రాహూశిరదంష్ట్రే భయాకృతా నికటస్థితే రతిఃకస్య ||

(తా|| అయ్యో! శిరలుకల్గి భయఁజూచు రాహు ఉన్నచో రతి యెట్లు?

శ్రీమదు :-—యదిశేచ్ఛసిసంత్సక్తః సంప్రతి ఇవైవహారాహిః ||

(తా|| నా పాములవంద, నీ క్షేపములేనిచో, తీసివైచెదను. (రాహువు పామనియు కలదు.)

ఇష్టటికి దేవికి కోపము హెచ్చినది.

పార్వతి :-—అశోపమయసి మూఢా కిం నాహం అభిజ్ఞా కిలక్వచఃకస్య ||

(తా|| ఏమిట్లు మూఢత్వమున క్యంగార్థములు తీయుచున్నాడు. మీ పాముల సరమును తెలియని మూఢురాలను గాను.)

(త్వదంక మన గా, అభరణమని అర్థము.)

శ్రీమదు :-—దివ్యం వర్ష సమాస్రం స్థితీశ్వరి నయ్యక్తం అభిధాతుం ||

(తా|| ఏమి! నా అంకము నీకు తెలియదా? శతసమాస్ర సంవత్సరములు నా యంకస్థవైయ్యండి, ఇట్లనతగువా?

కవి హేళన మింతకన్న మించిపోవుట, అది దండకులయొడ అవధారమని అశిక్కు తెలుపుచున్నాడు.

ఇక్ష్ణం కకుపతి శేకలపాళక లీలాశ్రయక్త వక్రోక్తేః ।

మార్గవళితరళ తారకం ఆననం అవ్యాద్భవాశ్శావః ||

(తా|| స్మృతవదనయో, లోలితాక్షీయుఁగు భవాని మీకు అభయమిచ్చుగాఁ!

ఈ జీవితో పుడుట (ధూతముల రక్షించు నాధుడు) అక్షక్రీడా సమయమున వక్రొక్తి భావము లాడుచుండెను.)

ఈ మయూరకవి తన భావములను రంగులతో, మాటలను చిత్రించి, అస్థాస్థిర కముగా చిత్రవర్ణనల చేయగల కాళి చిత్రకారుడు. మచ్చునకు గోపతనములగుగ్ని చెప్పిన మృదులను మగు కవనము.

ఆ మాత్యులహత్య మూర్ఖాదుర్మతం అనుపిబతః ప్రస్తుతం మాతురూఢః ।

కిం చిత్కు బైః జానోరనవరత చలచ్చారు పుచ్చప్పదేవః ।

ఉత్కల్యం తి క్షకస్య ప్రియతనయ తయాదత్తి హుంకారముదా ।

విప్రంపక్షి గురధారా లవకబలముఖస్యాంగం అత్పప్తి శేధిః ॥

(తా|| వత్సము అఃలితో మాటిమాటికి తలతో పాదుగును కుమ్ముచు ప్రశించు సాలయత్రాగును, మోకాలి నొకదానినివంచి, చిన్నితోకను ముదముతో ఆడించుచు న్నవ్వుడు; తల్లిదేవులు వాత్సల్యపూరితముగ, నిక్కిబొడిచికొనిన చెవులుగల్గి త్రాగుపాణి ముక్కులనుండి బారుచున్న తన దూడను, తన తృప్తిదీరువలకు జిహ్వతో శేతనము చేయును.)

కృతిభావంతులగు కవులు మనపాలిటి కామధేనువులు. వారి కవనములే మనకు అభించు గోక్షీరములు. వారి వాత్సల్యముచే, మనము ఆ కవిత్వక్షీరముల నాస్వాదించి, మనసంస్కార లబ్ధిమును సోషించుకొని, మన సాంప్రదాయములగు పదిలపలుచుకొన కల్గుచున్నాము. మహాకవుల కందరికిని మనజోహరలు.

ఇ తి శ మ్ .

